

האם ראוי לאכול בשבת סעודה שלישית חשובה מסעודה שניה

א. בספר רבנו משה סופר (להג"ר יהודה נחשוני, עמ' 446) כ' בין הנהגות החתם סופר "הקפיד לא לאכול אחרי מוסף פת בקפה ולא בסעודה שלישית בשר ודגים. כי הסעודה השניה היתה עיקר, והשלישית טפלה".

ולכאורה מקור הדברים הוא מספר ליקוטי חבר בר חיים ח"ה עמוד ק"ט שכתב וז"ל "ובר מן דין אין דעתי מסכמת לקבוע סעודה מקמי סעודת הצהרים דסעודה שניה בשבת הוא העיקר וג' טפילה ולדעת ר"ת וסיעתו יוצא בה במיני תרגימא ובשל"ה כ' רמז מתוק לדברי ר"ת דסעודה ג' נפקא לן מהיום לא תמצאוהו משא"כ בראשונה ושנייה כ' שבת היום אכלוהו היום וש"י ואף כי חלילה לאדם בריא לסמוך על דברי ר"ת מ"מ אין לעשות הטפל לעיקר לאכול בסעודה שניה פת וקפה, ובשלישית בשר ודגים וכיו"ב. ומעידנא עלי כי מן זיע"א אכל בשחרית מאכלי צוקר עם קמח, ורק שלא לעשות מעיקר טפל ומטפל עיקר, וכן אני נוהג אחריו".

ולא ידעתי היאך יתיישבו הדברים עם מש"כ החתם סופר עצמו בתשובה או"ח סי' ס"ט, שדן שם על סעודת הברית מילה שעושים אותה חלבית בין שחרית למוסף, כיוון שקשה על בעלי הברית לעשות סעודה של מילה בשבת בסעודה שלישית של בשר ודגים מפני היוקר, ונח להם לעשות סעודה בשחרית של מאכלי חלב, ונשא ונתן החתם סופר באיסור אכילה קודם תפילת מוסף, ולא הזכיר מאומה שיש חשש שעי"ז הופך את הסעודה השניה לטפילה, ואת הסעודה השלישית שבה יאכלו בשר ודגים לטפילה.

ועוד שבאו"ח סי' י"ז כ' החתם סופר בתוך דבריו וז"ל "בשלמא קידוש אע"ג דלכאורה זכור בכניסתו משמע מ"מ כיוון דהקדושה מוספת והולכת וכבוד יום עדיף מכבוד לילה והיה ראוי לקדש ביום על תוספת קדושתם, ונהי אי קדיש בכניסתו סגי לכל מה שמוסיף והולך מ"מ מדרבנן תיקנו עכ"פ קידושא רבה לתוספת קדושת היום, ויש מאנשי מעשה מדקדקים לברך על הכוס גם בסעודה ג' משום תוספת קדושה, ונהי דלא חייבתו תורה בכל אלו מ"מ מי שלא קידש בלילה ומקדש ביום איננו רק תשלומין כי על שינוי קדושה הנכנסת עתה ג"כ מברך" עכ"ל הנצרך לדידך.

ולכאורה היה נראה מזה דאדרבה כיוון שקדושת שבת היא מתווספת והולכת ומהאי טעמא כבוד יום עדיף מכבוד לילה, א"כ נאמר שיש ענין שתהיה סעודה ג' חשובה יותר מסעודה שניה כי בה נתווספה עוד קדושה של שבת.

ב. אמנם מצינו באבן העזר סי' ס"ב ס"ח השו"ע שפסק שיש אומרים דשבת ויום טוב ראשון ושני הוי כפנים חדשות בסעודת הלילה ושחרית אבל לא בסעודה שלישית וכן פשט המנהג, והרמ"א הוסיף שעכשיו נהגו במדינות אלו לברך ז' ברכות בסעודה ג' ואפשר משום שרגילים לבא פנים חדשות, וי"א הטעם דרגילין לדרוש והדרשה הוי כפנים חדשות.

והטעם ששבת נחשבת כפנים חדשות הוא ע"פ המדרש (הובא בתוס' כתובות ז, ב ד"ה והוא) מזמור שיר ליום השבת אמר הקב"ה פנים חדשות באו לכאן.

ובט"ז סק"ה כ' שבסעודה בשחרית של שבת מברך ג"כ כיון דכבוד יום עדיף מלילה, ובסעודה שלישית אין שם עילוי, ותו דאיכא למ"ד דיוצא במיני תרגימא, וכ"כ הגר"א דכיון דכבוד יום עדיף מברך בסעודה שנייה משא"כ בסעודה שלישית. [וכן מצינו בדברי אדונו הגר"א בס' יהל אור שכ' שסדר מעלת ג' סעודות הוא כבוד יום קודם לכבוד לילה וכבוד לילה קודם לסעודה ג' שאין בה משום כבוד שכבר יצאו בשחרית.]

אמנם בעזר מקדש כ' שלמ"ד שלא יוצאים בסעודה שלישית במיני תרגימא יש לברך ז"ב גם בסעודה ג' אפילו אם אין פנים חדשות. ולכאורה לא סגי שתהיה שווה סעודה ג' במעלתה לסעודה שנייה כדי להצריך לברך ז"ב, אלא בעינן שיהיה תוספת בסעודה ג' כדי לחייב בז"ב, שהרי הטעם שמברכים בסעודה שנייה הוא משום שכבוד יום עדיף מכבוד לילה, וע"כ דס"ל לעזר מקודש שכבוד סעודה ג' עדיף מכבוד סעודה שנייה לאותם הסוברים שבסעודה ג' לא יוצאים ידי חובה במיני תרגימא.

וא"כ מצינו חבר לסברא זו שקדושת שבת מתווספת והולכת וכבוד סעודה ג' עדיף על כבוד סעודה שנייה.

ג. הריטב"א כתובות ז,ב (סוד"ה אמר רבי יהודה) כ' שבעלי התוספות הסכימו כולם ששבת פנים חדשות הוא בין ביום בין בלילה דהא איכא כבוד יום וכבוד לילה כדאיתא בפרק ערבי פסחים, ודבריהם ליוצאים חן וכבוד וכו' ואפילו בסעודת המנחה חשיב פ"ח דאכתי איכא קמן כבוד יום.

וכע"ז כ' באורחות חיים (הל' ברכת המזון אות נ"ט) וז"ל "ונהגו לברך ג"כ בשבת לפי שא"א שלא יהי שם בשבת מי שלא שמען. ובעל התוספות כ' לפי שהשבת עצמה פנים חדשות כדאיתא במדרש תהלים כיון שנכנס שבת אמר הקב"ה למלאכי השרת זמרו לפני שירה שפנים חדשות באו לכאן. וי"א שהני מילי בסעודת ליל שבת ושחרית אבל בסעודת המנחה לא אמרינן להו והמנהג לאומרן אפילו בסעודת המנחה דיום הוא שנתחייב בג' סעודות" עכ"ל.

ומבואר מדבריהם לכאורה שאין חילוק בין סעודת שחרית לסעודה שלישית ותרווייהו בכלל כבוד יום ושיום הם ואין לאחת עדיפות על רעותה. וס"ל לריטב"א ולא"ח שאע"פ שאין תוספת קדושה בסעודה שלישית מ"מ כיוון ששנות הסעודות יש לברך בהם ז"ב, וחשיב שפיר פנים חדשות כי הכל בכלל כבוד יום.

ולכאורה על פי דבריהם אין חילוק בין אם יעשה את עיקר הסעודה ביום בשחרית או במנחה שהכל בכלל כבוד יום הוא.

ולכאורה איכא נפק"מ בין דברי הריטב"א והא"ח לחת"ס והעזר מקדש, באופן שעושה יותר מג' סעודות בשבת, שלריטב"א ולא"ח הכל בכלל כבוד יום וכל עודה נחשבת כפנים חדשות ואפשר לברך ז' ברכות בכל אחת מהסעודות, אך לחת"ס ולעזר מקדש י"ל שיש תוספת כבוד יום מיוחדת בסעודה שלישית יותר מאשר הסעודות שקדמו לה, אך באופן שיעשה יותר מג' סעודות בשבת י"ל שלא נחשבות אותם הסעודות כפנים חדשות ולא יברכו בהם ז"ב.

ד. הגר"ש דבליצקי צוק"ל בהג' מנוחה שלמה על ספר מנוחה נכונה עמ' י"ד כ' וז"ל וכאן מקום להעיר על הנהוג אצל הרבה בנ"א לאכול בשבת בבוקר ארוחת בוקר חלבית רגילה וזה נחשב לסעודה שנייה. ובצהרי היום אחר זמן מנוחה גדולה אוכלים ארוחת צהרים עם בשר וכדו' בתור סעודה שלישית. ואם כי יוצאים בזה ידי חובתם מכל מקום לא יפה הם עושים כי על ידי זה הם מחשיבים את הסעודה השלישית יותר מהסעודה השנייה. וכמו שכבוד יום קודם לכבוד לילה כמו כן כבוד סעודה שניה שאי אפשר לעשותה בלא פת קודם לכבוד סעודה שלישית שלכמה דעות אפשר לעשותה בלא פת. ואף שבאשכנז נהגו כך (לפי השמועה) בזמן האחרון, לא היה זה מנהג אשכנז הקדמון. ובספרן של קדמוני תקיפי אשכנז, בהרוקח סי' נ"ד ובמהרי"ל בהל' שבת, מוכח להדיא שאכלו התבשילים בסעודת שחרית דוקא. וכו"ה ביוסף אומץ סי' תרמ"א, ע"כ צריך להזהר לאכול הסעודה הגדולה בתור סעודת שחרית ואחרי הצהרים סעודה שלישית". [וצריך לעיין באור תורה תשכט מאמר שלם של הגרש"ד שחוזר בו ממש"כ במנוחה נכונה]

וכעין זה כ' בשו"ת דברי נחמיה או"ח סי' ט"ז, שהשואל שם כתב בפשיטות שלא מצא רק שכבוד יום קודם לכבוד לילה אבל ביום גופא אין חילוק בין הסעודות, והא דכתבו הפוסקים להקל בסעודה שלישית היינו ודאי אורחא דמילתא, ואין לתלות זה בקידוש דא"כ הוי לן להחמיר בכבוד הלילה יותר דהקידוש ידיה יש לו עיקר מן התורה.

והדברי נחמיה השיב ע"ז וז"ל "ומש"כ שלא מצא שום הבדל שתהיה סעודה הא' דיום יותר עיקרית לפענ"ד הוא מצוי מפורש בטוש"ע ותוס' והרא"ש שמחלקים בהדיא בין סעודה שלישית לבין ערבית ושחרית שהם עיקר".

ה. ויש בנותן טעם להביא את דברי החיד"א בספרו חיים שאל (ח"א סי' ע"ד אות י"ב) שכל שבמקום שנהגים לעשות סעודת שבת שחרית סעודה קלה, ואחר חצות עושים סעודה שלישית כסעודה העיקרית, אם יש להם חתן אזי יש לומר ז"ב בב' סעודות היום, בסעודה השנייה יאמרו ז"ב שהרי כוחה ומקומה ושעתה מגדילים עניינה שתהיה כפנים חדשות, ויאמרו גם בסעודה שלישית כיוון שהיא הסעודה העיקרית של יום השבת ועיקר הכנת סעודת שבת והקראים הוא לסעודה זאת אף שאין בה פנים חדשות.

וחזינן מדבריו שיש מקום לחייב בז"ב אף שאין פנים חדשות שהרי ס"ל שאין קדושת השבת מתווספת והולכת ביום השבת, אלא אדרבה עיקר הזמן הראוי לחשיבות הוא סעודת שבת שחרית, מ"מ כיוון שבפועל מחשיבים אותם האנשים את הסעודה השלישית ועושים אותה כעיקרית אזי יש לברך גם בה ז' ברכות.